

Fábián Gábor Mindenés Gyűjteménye¹

BALATON-FELVIDÉKI református értelmiség hazánk gazdasági modernizációjában, a kulturális nemzetépítésben játszott szerepét a hagyományos egyháztörténet-írás alig érintette. A mezőgazdaság (pl. szőlőkultúra, földművelés, méhészet) megújításában és népszerűsítésében kifejtett tevékenységüket a gazdaságtörténet az elmúlt évtizedekben jórészt feltárta, de a szakirodalom eredményei még nem mentek át a köztudatba.²

A Balaton-felvidéki értelmiségi körbe, a „tudós tiszteletesek” sorába tartozó alsóörsi születésű Fábián József református lelkészről, esperesről kézikönyv is született, amely baráti köre mellett az író, irodalomszervező Gábor fiára is ráirányította a figyelmet. Fábián József kultuszát napjainkban elsősorban Alsóörsön, fiáét pedig Aradon ápolják.³

Fábián Gábor (Vörösberény, 1795. december 28. – Arad, 1877. december 10.) alapiskolái elvégzése után 1808-ban a Pápai Református Kollégiumba került, ahol az akadémiai tagozaton már jogot is tanult. Jogi tanulmányait 1817-től a pesti egyetemen folytatta. Az ország szellemi központjává váló Pesten formáló-

¹ Írásomat Pávai Gyula aradi tanár emlékének ajánlom. A tanulmány a 2024. május 30–31-én Debrecenben tartott VII. Scriptorium-konferencián elhangzott előadás javított, kiegészített változata.

² LICHTNECKERT András: A Balatonfüred-csopaki borvidék története. Veszprém, 1990.; Uő.: A Balatonfüred-csopaki borvidék története napjainkig. Balatonfüred, 2010. (LA Könyvek); Uő. (szerk.): Alsóörs története. Veszprém, 1996. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 11.); HUDI József: Márton Gábor református esperes méhészeti szakkönyvének kiadása és olvasói. = Acta Papensia 4 (2004) 3–4. 178–182.

³ HUDI József: Fábián-émlékkönyv: Fábián József (1761–1825) református esperes pályafutása. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2002. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések, 4.) Fábián József emléktábláját Alsóörsön évente megkoszorúzzák és emlékére évente szőlészeti-borászati konferenciát tartanak. A Vörösberényi Fábián József Kertbarátkör szintén ápolja a mezőgazdász-lelkész kultuszát. Fábián Gábor emlékezete Aradon mai napig él. 1876-ban a város ünnepelte írói munkásságának 60. évfordulóját. Itt jelent meg életrajza is: JANCsó Benedek: Fábián Gábor élete és irodalmi működése. Arad, 1885. Születésének 200. évfordulóján közzétett tanulmányrészletek olvashatók: Havi Szemle, Az aradi Kölcsey Egyesület művelődési irodalmi lapja, VII (1995) 53. (57.) szám (1995. november 25.); szerk. Pávai Gyula.

dott irodalmi érdeklődése. Szellemi fejlődésére ekkoriban Vitkovics Mihály, Fáy András, Kultsár István voltak hatással, későbbi éveiben pedig Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály. (Az utóbbira példa: 400 soros *Buda haragja* c. eposz-tervezetét Vörösmarty *Zalán futása* hatására nem folytatta és nem fejezte be. Kéziratára azt írta: „Époszi kísérlet Vörösmarty „Zalánjának” születése előtt 1823^{ből} Fábián Gábortól.”⁴

Valószínű, hogy Debrecenbe — ahol a most bemutatandó versmásolat-gyűjteményének kéziratát keltezte (1816) — pesti tanulmányainak végzése közben látogathatott el. Ám mivel életrajzában hiátusok vannak, csak következtetünk debreceni látogatásának/látogatásainak idejére. Azt sem zárhatjuk ki, hogy már édesapjával is járt a városban.⁵

Fábián Gábor 1821-ben tette le ügyvédi vizsgáját, és szerzett ügyvédi diplomát. 1824-ben a Bohus család uradalmi ügyvédjeként költözött az Arad vármegyei Világosra, majd 1837 után — másodszori házasságát követően — Aradra. Kisebbségi megszakításokkal itt élt haláláig. Részt vett a város kulturális és politikai közéletében, az ő javaslatára alakult meg a casino 1833-ban.⁶ Arad vármegye monográfia első kötetével (1835), Tocqueville amerikai útleírásának magyarra fordításával (1841–1843), házi neveléstanával (1846) és más műveivel, műfordításáival az országos közvéleményt is formálta. 1848–1849-ben és 1865–1869 között Arad megyét — előbb a világosi választókerületet, utóbb Arad városát — az országgyűlésen. Az aradi Felső-temetőben (ma: Eternitatea) családi sírboltban helyezték örök nyugalomra, „amely mára elenyészett”. Fiai is jogásznak tanultak: László az aradi törvényszék elnöke, majd főispán lett; Lajos bírónaként tevékenykedett.⁷

⁴ Lásd az 1. sz. mellékletet!

⁵ HUDI 2002: 10. — Fábián József a híres debreceni kollégium diákja volt, akit Hatvani István is tanított.

⁶ A kaszinókról: EÖRY Gabriella: A kaszinók elterjedése Magyarországon. = Századok 151 (2017) 4. sz. 809–842., az aradi kaszinókról: 819. (Fábián kezdeményező szerepét életrajzából ismerjük.)

⁷ GLÜCK Jenő: Fábián Gábor. = Pálmány Béla (szerk.): Az 1848–1849. évi első népképviselői országgyűlés történeti almanachja. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2002. 242–244. — Fábián mentalitására jellemző, hogy 1848 végén meggyőződésből követte az országgyűlést Debrecenbe és nyilvánosan elítélte mindazokat, akik személyes okokra hivatkozva eltávoztak. Tagja lett az 1849. július 5-én alakult, az ország önállóságát és teljes függetlenségét képviselő Radical Pártnak. Bár a szabadságharc bukása után eljárás indult ellene, ítélet nem született, de 1854-ig utazását korlátozták, majd rendőri felügyelet alá helyezték. A titkosrendőri jelentések ekkoriban visszahúzó, udvarias magatartást tanúsító emberként írták le.

Közéleti, írói-tudósi pályájának fontosabb állomásai: 1832-ben a Magyar Tudós Társaság (az MTA jogelődje) levelező, 1839-ben rendes tagja lett. A Kisfaludy Társaság 1862-ben választotta rendes tagjai sorába. Levelezésének egy részét (Toldy Ferencsel, Kisfaludy Károllyal, Arany Jánossal, Bajza Józseffel, Kossuth Lajossal stb. váltott leveleit) és néhány versét, műfordítását az MTA Kézirattára őrzi.⁸ A Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeibe nem került be kézírata.⁹

Kéziratban maradt hagyatéka jórészt feldolgozatlan.¹⁰ Ez azért is meglepő, mert a Fábíán-hagyaték létezését már kortársai is számon tartották.¹¹ 1918, majd 1945 után azonban a Romániában őrzött kézírataihoz nehéz volt a hozzáférés. Pándi Pál 1956-ban, amikor a romániai könyvtárakba még mindig nehéz volt bejutni, hírt adott Fábíán Aradon őrzött kézíratairól.¹² Az általunk most bemutatandó Fábíán-versmásolatokat nagyon rövid időre kézbe is vehette, s ezekből két verset közölt 1957-ben. A kor elvárásaihoz igazodva két egyházellenes gúnyverset adott közre ismeretlen szerző tollából. (Pándi Pál cikkét nem a Kondé-gúnyvers forrásainak felsorolásáért, hanem Fábíán Gábor hagyatékának említéséért emeltem ki. V. Kovács Sándor ugyanis 1958-ban Pándi cikkére reflektálva jócskán kiegészítette azt, miközben elmarasztalta őt a hiányosságokért.¹³)

Az Abafihoz írt levél ismeretében szerencsének tarthatjuk, hogy Fábíán Gábor *Mindenes gyűjtemény* c. munkája fennmaradt aradi kéziratot hagyatéká-

⁸ ABÁFI Lajos: Fábíán Gábor. = Figyelő 1878. IV. 28–47.

⁹ SZABÓ György: A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Pápa) kéziratkatalógusa: 1850 előtti kéziratok. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1987.

¹⁰ Vörösmarty Mihály és barátai — Deák Ferenc, Fábíán Gábor, Stettner György — töredékesen fennmaradt 1848 előtti levelezését lásd: TAXNER-TÓTH Ernő: A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből. Budapest, 1987. [A magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, Új sorozat 17 (92)]. Fábíán Gábor korabeli folyóiratokban, kiadványokban megjelent irodalmi munkái ugyancsak „felfedezésre” várnak.

¹¹ KARA Győző: Fábíán Gábor levelezése (Kézirati hagyatékából). = Irodalomtörténeti Közlemények 3 (1893) 224–242, 360–367., V. KOVÁCS Sándor: Pándi Pál tallózásaihoz. = Irodalomtörténet 46 (1958) 232.

¹² PÁNDI PÁL: Tallózás erdélyi levéltárakban, II: Kiadatlan pap-ellenes versek a 19. század elejéről. = Irodalomtörténet 45 (1957) 304–307. (Pándi az aradi 48-as Múzeumban kutatta Fábíán Mindenés Gyűjteményét.) Valószínűleg Pándi cikke alapján: STOLL Béla: A magyar kéziratok énekeskönyvek versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840) kötetében, az 1213. számnál e Fábíán gyűjteményre utal. Balassi Kiadó, 2002. 506.

¹³ V. KOVÁCS 1958. 232. V. Kovács hozzászólása kutatómódszertani szempontból máig tanulságos. Cikke végén a következőket írja: az „újonnan felfedezett művek publikálásakor sohasem felesleges szétnézni a nyomtatásban megjelent szövegek között, éppúgy, mint hazai levéltárainkban, ahol a számos diétai paszkvillustól, jobbágyvédő, németellenes stb. költeménytől eltekintve, — Pándi esete bizonyítja —, efféle kiadatlan vers is van, csak jobban utána kell nézni.”

ban.¹⁴ Ebben található 21 éves korában írt versválogatása, amely megőrizte a debreceni kollégium neves szerzőinek — például Csokonainak és kortársainak — írásait, másrészt, a tudósi pálya felvillantásával a másolatok feltételezett gondosságáról is kaphatunk némi benyomást.

1. kép
Fábíán Gábor arcképe (1859)
Barabás Miklós munkája

Abafi Lajos ugyanis közlésre kérte el Fábíán Gábortól a hozzá írt jeles kortársak leveleit,¹⁵ mire Fábíán ezt válaszolta Abafinak:

¹⁴ FÁBIÁN Gábor: Mindenes gyűjtemény, kézirat, 1816. Biblioteca Județeană „Alexandru D. Xenopol” Arad, Inv. Nr. 2.674., p. 37. — Ezúton köszönöm meg Adriana Czibulanak, hogy a kézirat másolatához való hozzáférést számomra lehetővé tette.

¹⁵ ABAFI 1878. Abafi szeretett volna Fábíán kortársi levelezéséből közölni. KARA (1893) hozzájutott Fábíán fiától a levelekhez (Tóth Ferenc püspök, Édes Gergely, Bajza József, Vörösmarty Mihály, Kisfaludi Sándor, Csató Pál, Erdélyi János, Szepes Imre, Pauler Tivadar, Haynald Lajos, Széchényi István), Toldy Ferencről 14 darabot közölt is. Toldyval 1826 táján kezdett Fábíán levelezni, s bensőséges barátságuk Toldy haláláig tartott. Azt mindenképpen sajnálatosnak tarthatjuk, hogy Toldy Ferenc, Csokonai verseinek egyik értő ismerője és kiadója feltehetőleg nem

„Két év előtt (1874) tartott szemlekor, midőn még Önnek az az életrevaló eszméje meg nem született, hogy irodalomtörténetünkhöz magánosok ily szerény rejtekéből is adatokat gyűjtsön s napvilágra hozzon, sokat, a legnagyobb részt elégettem, minők voltak pl. magam számos eredeti versei; úgy Somogyi Gedeonéi — az enyimeknél még sokkal jobbak; aztán nagy halmaz levelet, különösen Zádor György, Vörösmarty barátimtól stb. Most bánom, hogy ez Autodafét elkövettem. Ezentúl megtartok mindent. De ez ujjabakról csak halálom esetére rendelkezem. Juttatok belőlök annak idején kegyednek is.”

Rátérve a Fábíán Gábor kézirat-másolatra, annak borítóján ez olvasható: „Mindenes Gyűjtemény. Öszve Gyűjtögette Debreczenben Fábíán Gábor. 1816^{dik} esztendőbenn.”

Az 1816-os évszám a kötet utolsó harmadára nem vonatkozik, ugyanis például a 73. tétel után, a Martinovics összeesküvésről írtakat ezzel egészíti ki: „hiteles íróknak írásiból, és az Executiót szem mellátott Tanúknak relatiojiból, szavaiból öszve szedegette FG. 1820^{bann}, Februarius 29^{enn}.” A későbbi datálások (1819, 1822) idején, talán tanulmányai miatt is, Fábíán másolói figyelme többször politikai témájú szöveg felé fordult, ami nem csoda, hisz jogásznak készült.

S hogy mennyire kell komolyan vennünk egy kétszáz évnél régebbi másolatot? Erre legkézenfekvőbb válaszként a Debreczeni Attila által sajtó alá rendezett Csokonai művek kritikai kiadása válaszol, amelyben végigkövethetjük, hányféle másolati forrásból (is) kellett/lehetett egy-egy Csokonai költemény hitelességét megállapítani. — A *Mindenes Gyűjtemény* a debreceni kollégium neves alkotói köréből (költőkéből és még tanuló versfaragókéból)¹⁶ merítkezett, azt a maga gyönyörűségére és hasznára készítette Fábíán Gábor. (Debreczeni Attila találó műfaji meghatározása szerint „felhasználói másolat”-ról van szó, a saját célra való létrehozást emelhetjük ki fő funkcióként.)¹⁷

Fábíán Gábor kézírata nyolcadrét alakú, 235 lap terjedelmű, 82 tételt tartalmaz: prózai munkákat és versmásolatokat Csokonai V. Mihály, Fazekas Mihály,

tudott Fábíán Gábor versmásolati gyűjteményéről, mert talán utalt volna az ebben föllelhető Csokonai versekre.

¹⁶ 1816-ban Csokonai V. Mihály (1773–1805), Földi János (1755–1801) már halott volt, de Fazekas Mihály (1766–1828) és Csokonai barátai még éltek, akiknek kézírataiból Fábíán Gábor is dolgozhatott.

¹⁷ DEBRECZENI Attila (szerk.): Csokonai Vitéz Mihály Összes művei: Elektronikus kritikai kiadás, HUN-REN-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport, 2016–2024. https://deba.unideb.hu/deba/csokonai_muvei/fogalmak.php [Letöltés: 2024. november 5.]

Földi János, Vitkovits Mihály és többször megnevezett, akkori tógátus deákok tollából.¹⁸

A *Mutató táblában* feltüntetett verscímekeket a szöveg közlésénél Fábián többször bővebb változatban írta le. Például a *A' vén Kreutzár és Kajla Marjás beszélgetnek* cím a vers közlésénél: XX^{dik}. *A' Bólonznak fa-pénz is jó / Ha elveszti sem nagy kár, vagy Tallér, Ven Kreutzár Kajla Márjás beszélgetések. Irta Bányai Jó'sef Tógátus Deák Debrecenben.*¹⁹

Mielőtt a Csokonai írásokra szűkíteném a figyelmet, egy-két apróbb észrevétellel mutatom be, milyen eltérésekre számíthatunk, amikor a másolatot egy-egy autentikus forrással összehasonlítjuk.²⁰ Kutatásaim során a kéziratgyűttes kritikai feldolgozását nem végeztem el, ezért példáimmal csupán vázlatos, megválaszolatlan kérdésfeltevésekre szorítkozhatom.

Fábián huszadik számú, fentebb már idézett másolatában, a közköltészetben is népszerű, pénz devalválódásáról szóló vershez — *A' vén Kreutzár és Kajla Marjás beszélgetnek* — Bányai József tógátus neve került szerzőként: „irta Bányai Jós'ef Tógátus Deák Debrecenben.” A szakirodalomból tudjuk, hogy az idézett műnek több változata ismert.²¹ Vaderna Gábor tanulmányában²² szám-

¹⁸ A kötet tartalomjegyzékének első lapját lásd 2. mellékletben!

¹⁹ FÁBIÁN 1816. 51–57.

²⁰ „A népszerű Csokonai-kiadásban az autográf szövegforrásokat formálódásukban láttatni akaró közlés bizonyos esetekben, mikor nem maradt fenn autográf szövegforrás, rá van szorulva a másolatokra, azokból kénytelen választani alapszövegét.” DEBRECZENI Attila: Csokonai költői életművének kronológiai rendje. Budapest–Debrecen, Akadémiai Kiadó–Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 14. Csokonai Vitéz Mihály összes művei)

²¹ „Az egyik legismertebb pénz tematikájú gúnyvers, a Bankó, a tallér és a kajla márjás [beszélgetése] típus címen gyakran felbukkanó darabot csak azért nem közöljük, mivel ismertté vált a szerzője. Sebestyén Gábor maga írta rá autográf kéziratára, hogy 1812-ben Pozsonyban írta barátai mulattatására (STOLL 617, 95a). Más források viszont Bányai József szerzeményének tartják, s ha ez valós adat, akkor Sebestyén csupán lejegyzője volt.” CSÖRSZ Rumen István – KÜLLÖS Imola (sajtó alá rend.): Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század: XIV: Közköltészet 3., Universitas Kiadó – Editio princeps Kiadó, Budapest, 2013. 374.

²² VADERNA Gábor: Pénz beszél. (Doromb: Közköltészeti tanulmányok, 5., szerk.: CSÖRSZ Rumen István. Reciti, Budapest, 2017. 208.) két forrását ismerteti a versnek, szövegközléssel együtt. Lelőhely: OSzK Kézirattár, Oct. Hung. 54o, 58r–56v. és Oct. Hung. 17o8, 62r–66v – Stoll, 1338. — Vaderna következtetése: „Mindez azt is jelentheti, hogy Sebestyén csak lejegyezte a költeményt, de azt is, hogy ő a szerző – a gyűjtemény ilyen és olyan költeményeket egyaránt tartalmaz.” Fábián Gábor másolata ezt az első változatot tartalmazza, szerzőként Bányai József debreceni tógátus deákot nevezi meg. Az OSzK egyik másolatában (Oct. Hung. 17o8, 62r–66v) Horváth Ádám a megnevezett szerző. — Vaderna Gábor így ír erről: „ez az adat azonban nem oldja meg a dilemmánkat: a szerző éppen lehet Horváth Ádám, a datálás viszont biztosan téves (s e tévedés elbizonytalanítja az attribúciót is)”. Vaderna következtetéses alapon Sebestyént tartja szerzőnek. A vers és magyarázata a kritikai kiadásban: CSOKONAI VITÉZ Mihály: Költemé-

ba véve ezeket, igyekezett a variációk szerzőjét megnevezni, kikövetkeztetni. Két eltérő versváltozatot közölt is. Az a szöveg, amelyik Fábián Gábor másolatával rokonítható (a helyesírás és apróbb különbségek kivételével) a *Sokféle* gyűjtemény kéziratai közt lelhető föl.²³ Itt Horváth Ádám neve merült fel szerzőként. Vaderna kérdőjellel ugyan, de Sebestyén Gábort feltételezte a mű alkotójaként, az 1811-es év körüli időből. Vadernánál kikövetkeztetett ez az időpont. Mivel három név merült fel ugyanannál a műnél: a harmadikos tógátus deáké, Bányai Jánosé (aki 1810. szeptember 19-én iratkozott be a debreceni kollégium 3. osztályába); a zenében, versírásban jeleskedő Sebestyén Gáboré (1794–1864), és Horváth Ádámé, továbbra is bizonytalan maradt az „írta” szó melletti név szerzőként való értelmezése. Az írta szó másolta (leírta) jelentésben esetleg elfogadható lenne. Vaderna Gábor a *Doromb* két számában napvilágot látott tanulmányában nyomós érvekkel következtetett Sebestyén Gábor szerzőségére.

Következő példám inkább kérdésfeltevés: Fábián, a Martinovics-féle „rendfelforgató” összeesküvés leírásához rajzos, színes ábrát készített jelmagyarázattal.²⁴ A 73. tételben²⁵ elmesélte az összeesküvés célját, a leleplezés módját, és névsort adott közre a résztvevőkről. Forrásait hiteles írók írásaiból, és tanúktól hallottak alapján állította össze.²⁶ (3–4. melléklet). Kérdés, hogy Fábián hitelességre törekvése mennyire illeszkedik a szakirodalmi források tényeihez. Érdekes lesz összevetni!

A Kondé Miklós váradi püspökről írt gúnyversekre²⁷ már utaltam. „A Püspök, aki a póka-teleki előnevet viselte, nem örvendett nagy népszerűségnek, különösen a protestánsok körében. Nem egy sokat másolt gúnyvers — előnevét eltorzítva — pokolteleki”-nek, ill. „Poklos Teleki”-nek nevezte.”²⁸

A Csokonai kritikai kiadásból tudjuk, hogy Kondé Miklós nagyváradi katolikus püspök beiktatására Csokonai verset írt — támogatást remélve a püspöktől, amely azonban elmaradt. A vers önállón meg sem jelent. (A Kondéhoz írt versnek a történetéről, *A' Békesség és a' Hadi érdem* c. versbe való bedolgozásáról bőséges és érdekes szakirodalomból tájékozódhatunk a kritikai kiadásból.)

nyek 5, 1800–1805, sajtó alá rend. jegyz., bev. SZILÁGYI Ferenc. Budapest, Akadémiai Kiadó 2002. 557–569., 566. (Csokonai Vitéz Mihály összes művei).

²³ OSzK Kézirattár, Oct. Hung. 1708, 62r–66v.

²⁴ Lásd a 3. számú mellékletet!

²⁵ FÁBIÁN 1816. 208–214.

²⁶ Lásd a 3–4. mellékletet!

²⁷ Uo., 27–28.

²⁸ CSOKONAI VITÉZ 2002. 566.

Visszatérve a *Mindenes gyűjtemény*hez: Fábián Gábornál az első nyolc Csokonai mű másolata után következik ez a szerző nélküli, két gúnyvers, majd utána áll egy újabb Csokonai költemény. A másolt Csokonai versek közé besorolt két Kondé vers, így szinte sugallja Csokonai hatását az ismeretlen szerző alkotására. (A másolatok sorrendisége talán segíthet forrása megtalálásában is.)

Az alábbiakban felsorolom Fábián Gábor kéziratából a Csokonai műveket, amelyek érdemi értékelését csak a kritikai kiadású feldolgozással lehet megtenni, ha érdemes – a kritikai kiadást alapul véve. A tizenkét Csokonai mű a következő: 1. *A' Szeretet*, 2. *Az Istenek' osztozása*, 3. *Militat omnis, azaz kb. a' ki katonává nem lesz*, 4. *Rút ábrázat, szép ész*, [E. D. Úrhoz], 5. *Konstántzinápoly' le írása*, 6. *A' Magyar Gavallér*, 7. *A' Czigányok' eredete*, 8. *A' Gazdag ember*, 9. *Senior Lengyel József köszöntője*, 10. *A' Reggel*, 11. *Lilla' fürdése*. *Euripidesből* 12. *Európa elragadtatása*. – És van egy 13. vers is, amelynek szerzőségével problémák akadtak. Címe: *A' szegény Poéták panasza*.

Fábián Gábor a Csokonai verscímek mellé három vers kivételével, odaírta Csokonai nevét szerzőként. A számomra ismeretlen költemény mellé is. *A' szegény Poéták panasza* (5–6. melléklet) kivételével a kritikai kiadásból valamenyi fentebb felsorolt Csokonai költemény ismert. Fábián másolatában Csokonai nevének feltüntetése ellenére itt óvatosságból nyitva hagyom a szerzőség kérdését, várva a Csokonai-kutatók érdemi észrevételét. A kérdés eldöntésében, kiindulásként Fábián Gábor mellett szól másolói hitelessége, műveltsége. (Zárójelben megjegyzem, hogy a *Pindus* című költeményt többször közölték Csokonai-műveként régebbi kiadásokban, Fábián Gábor másolatai közt is szerepel a mű, de nem Csokonai verseként, mint ahogy nem is az!) A *Mindenes Gyűjtemény*ben, ahol szerzőt közölt Fábián Gábor, azt megbízhatóan tette.

XVdik. Elégia
Ha pénzt nem nyomsz a' markába
*Minden kérésed hijjába*²⁹

No szegény Poéták, oda betsületünk
Nints a' Madámoknál már semmi keletünk.
Hajdann még a' bődög időbbe ám úgy vólt
Hogy a Poétákért a' szűz-világ élt's holt.

²⁹ FÁBIÁN 1816. 36–38.

De elülhetünk már a' jámbor versekkel
Még csak komisz Leányt sem kapunk ezekkel
Bár világ végéig szüntelen verselünk
Mert még edj Coquet sem fekszik le velünk
Már ma tsak a' nadrág sebre inquirálnak
Ha van benne, bene! akkor velünk hálunk
De ha laposka a' szerelem táskája
Segget fordít, légyen bár világ kurválya.
Kiábalhatz osztánn utána verseket
Fel se vesz se hosszú, se rövid verseket.
Ha tsak erszényeddel megnem mátkásodik
Még a' dactylus is vissza pironkodik
Gondoljátok meg tsak a' minap hogy jártam
Rosit egy tett helyenn soká lestem vártam
Már szórtam, az atkot a Toelletjére
Hogy soká kell várnom, – im egyszer estvére
Jön az én Lelketském egy vén obsitossal
Ki birt sok ezreket érő papirossal
Nagy vágásokkal vólt tele tsúf pofája
Mint a' levert Hector sebhelyes ortzája
Mikor az utolsó éjtszaka Trójába
A' Vénus Fijának megjelent álmába
Mintha menykő tsapott vólna le mellettem
Nem tudtam szóllani tsak elkeseredtem
Hogy hogy Rósi? lassan kérdezem magamba
Hogy hogy szerethettél ezenn tsúf maiomba?
Hiszen ha e' gyenge testedhez dörsöli
Ércz oldalát, minden böröd le dörgöli
Vagy a' Burkus hadat képzelvén magába
Ököllet agyon tsap a' magad ágyába
De meg osztánn nem is tud irni verseket
Mint a' magaméi kivált olly szépeket
Embert ölne tanúlt, elevenitni nem –
Óh! hogy lehet hozzá gusztusod gyenge nem.
Nézd tsak vas kebelét mely vas pánczél fedte
Nézd karjait, ember vérbe feresztette.

Kopasz agyát rezes sisak borította
A' tűz, por, 's füst vaksi szemét elrontotta
Legkissebbet sem ért a' nyájaskodáshoz
Reszket, ha kedve jön, a' tsókolódáshoz
Vagy ha szerelmébe markosann meg ölel
A' nyavalya ki tör karjai közt hidd el
Még is óh kegyetlen! érte megvetettél
A' lelketlen pénzért hitszegővé lettél
Által vered szives szeretőd kebelét
Eltéped szeretőd költsönös kötelét
Óh Apolló! ha már semmit nem érdemel
A' Músa! ha vállánn pagnétot nem emel
Állíts fel a Tempe völgyénn edj verbunkot
Hogy megtanithassák a' hadi Rectungot
Vagy a' Hipokréne mellett hadd fakadjon
Más forrás is, melly pénz szerző erőt adjon
Mivel Tanitványid külbenn nem lesznek
'S Pindusod, árnyékos berkei ki vesznek.
Kilentz bölts Szüzeid árvaságra jutnak
Ha mindenek tsak a' kints 's pénz után futnak
'S Ha az á rossz módi még tovább is mégyen
Hogy a Poétának semmije se légyen
Im én is esküszöm koronás /koszorús/ fejedre
Hogy ügyet sem vetek tudákos helyekre
Ha tsak erszényemet azzal nem bízatom
Hogy lapos guttával többé nem bántatom
Sött mostann is száraz hektikus bajába
Orvosi szemmel nem tekintessz dolgába. —

Tanulmányom végén a Csokonai kritikai kiadásból ismert költemény — *Köszöntő, Lengyel József senior Úr' neve napjára*³⁰ (1794, 1795, 1802 előtt) apró filo-

³⁰ FÁBIÁN 1816. 31–34. A vers megjelent 1795-ös datálással, Csokonai neve aláírásával: Köszöntő Verseken Lengyel József, Debretzeni Ref. Collegium Seniora neve napjára, Mart. 19-kén 1795. Kiadja Márton József professor, Bétsben Pichler Antal betüivel, 1832. LV. szám Béts, November 9-dikén, 1832., 446–448. A vers közlése a kritikai kiadásban: CSOKONAI VITÉZ Mihály: Költemények 3., 1794–1796, sajtó alá rend. jegyz., bev. SZILÁGYI Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. (Csokonai Vitéz Mihály összes művei), 135–136, (nr. 233), szövegelfordulások, magyará-

lógiai újdonságait mutatom be, két forrás alapján: Fábíán Gábor másolatából és Márton József professzor bécsi folyóirat kiadásából.³¹

Márton Józsefnek a Csokonai kiadásban betöltött szerepét Debreczeni Attila a Csokonai kritikai kiadásában bemutatta, s a meglévő források tükrében feldolgozta. Márton József ezt a Csokonai verset a *Sokféle. A' Bétsi Magyar Újság mellé Toldalékul* címűben közölte, más Csokonai versek mellett. Így tudósította olvasóit a lapban: „Egy jóakaró Barátunk öszveszedte nehai Csokonai Vitéz korszorús Költőnknek eddig nyomtatásban ki nem jött versezetit. Azok közül négyet a' *Sokféle* XLIX számában már közlöttünk. Itt következik ismét egy: A' Méz Méze.”

Márton a hivatkozott újságban Lengyel József köszöntésen kívül közreadta még Csokonai keresztlevelét,³² s más verseket is. Ez utóbbi írás létrejöttének körülményeit az igen gazdag, kritikai kiadásban fellelhető jegyzetekből ismerjük, s tudjuk, hogy ennek az alkalmi rögtönzésnek 17 kézirata ismert. Egyetlen olyan másolata van, amely több Csokonai-unikumot is megőrzött a Sarkadi Nagy Zsigmond-féle gyűjteményben, s amely hat sorral bővebb a többinél, s több ponton hitelesebbnek tetszik a korábban ismert másolatoknál. Ám most már tudjuk, Fábíán másolata és Márton újságkiadása is hat sorral bővebb.

A szakirodalom, mivel az általunk most ismertetett változatokat nem ismerte, úgy tudta, hogy a vers első nyomdai szövegközlése a Komáromi Lapok 1881. március 12-i számához köthető, majd Abafi Lajos közléséhez a *Figyelőben*.³³ (Mindkét megjelentetés Kaszás Sándor komáromi gyűjteményéből való.) Mindkét időpontot felül írta Márton József Bécsben kiadott újságja, mert ő már 1832-ben publikálta Lengyel József köszöntőjét a következő címmel: *Köszöntő*

zatok: 665–677. — Lengyel József (Tiszaszőlős, 1770. március 31. – Szalacs, 1822. március 15.) tanár, református lelkész, egyházi zeneszerző. (Debrecenben Csokonai pere idején is szénioriságot viselt a kollégiumban.)

³¹ A két vers szövegét lásd a 6. mellékletben!

³² Márton József kiadásában: *Sokféle*, 1832. 44. sz., okt. 2. 353–354. „Csokonai Vitéz Mihály Kereszt-levele [...] az 1802. Eszt. Junius 11-dikén támadt rettenetes tűzkor megégett, mellyről így ír a' tiszteltt Költő, a' Szélhez irtt felséges Ódájában:

*Látám a' lakosok jajjait a' setét
Füstnek gomolyagín mennybe tolongani,
A' mindent-tehetőnek
Zsámolyszékihez, a' kinek
Kor-kémélte falán bús diadalmadat
Tapsoltad. Szomorú dűledezései közt
Most a' gyász a' halálos
Tsendesség fíja zsibbadoz.”*

³³ ABAFI Lajos: Csokonai kiadatlan költeményei. = *Figyelő* 1881. X. 229–231.

Versek Lengyel József, Debretzeni Ref. Collegium Seniora neve napjára, Mart. 19-kén 1795. A vers alá írva: (Cs. V. M.)

Hangsúlyozandó még, hogy Márton a *Sokféle* folyóiratban megadta az 1795-ös vers-keletkezési dátumot. A kritikai kiadás ugyanis ezt jegyzi még meg: „A másolatok dátumot nem tartalmaznak, csupán a K10 közli az „Anno 1795” évjelzést.”³⁴

Fábián Gábor másolata (1816) és a *Sokfélében* kiadott Csokonai szöveg (1832) négy szó-eltérés kivételével ugyanaz. Helyesírásuk azonban eltér. Fábián Gábornak a dunántúli nyelvjárást követve, általában rövidek a magánhangzói, s rövid magánhangzókat használ *Mindenes Gyűjteményében* is. (Egyéb helyesírási különbségek szintén felsorolhatók lennének — például Fábiánnál az *edj* [egy helyett]; hol kérdésre -ba, -be [-ban, -ben helyett], tsak [csak] stb.].

ÖSSZEGZÉSKÉPPEN

A Fábián-féle *Mindenes Gyűjtemény* első és utolsó tétele között több év telt el. Már nem a tanulmányai elején álló fiatal áll előttünk, hanem az ügyvédi vizsgával rendelkező pályakezdő. Kézírása elnagyoltabb, mint a Csokonai versek másolásának idején, alig pár évvel Csokonai halála után. Érdeklődése politikusabb hangütésű, magyar-latin nyelvű másolatokat egyaránt készít, de a debreceni kollégium körén belül marad.

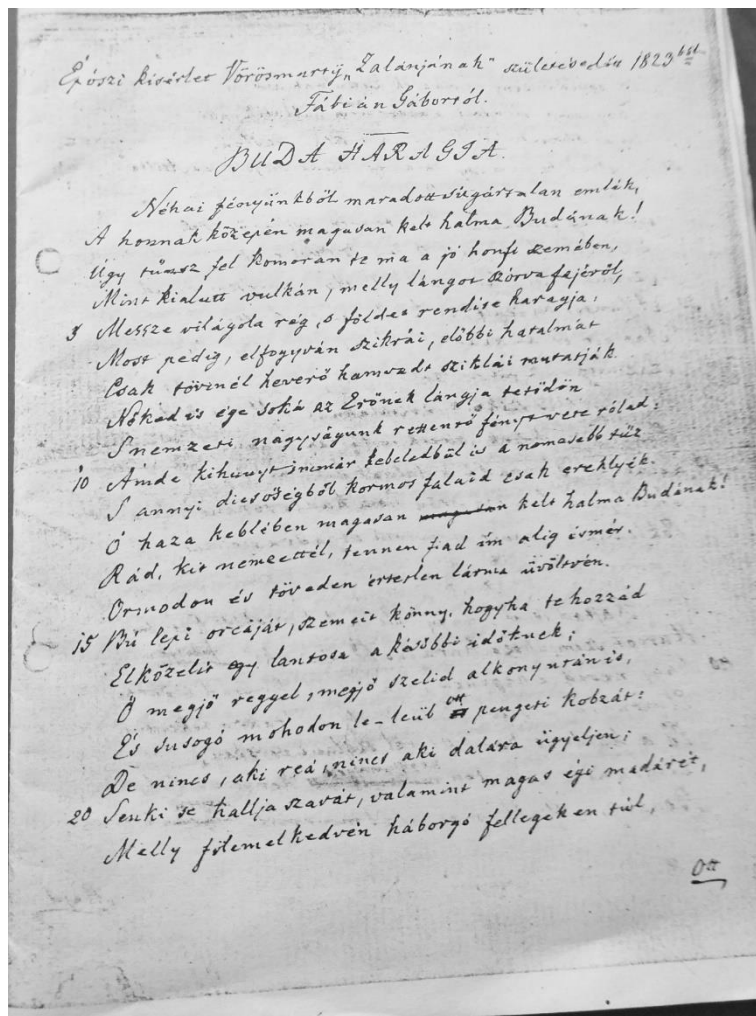
Hangsúlyozom, hogy a Csokonai verseknél kritikai szövegközlést nem végeztem, de a kritikai kiadással való szűrőpróbaszerű összevetésem alapján úgy vélem, hogy Fábián Gábor szövegegyüttese tartalmaz olyan adatokat, amelyeket figyelembe kell venni. A fentiekben felsorolt példák is erre ösztönöznek.

³⁴ CSOKONAI VITÉZ 1992. 665.

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Fábián Gábor: Buda haragja c. eposzának első oldala³⁵

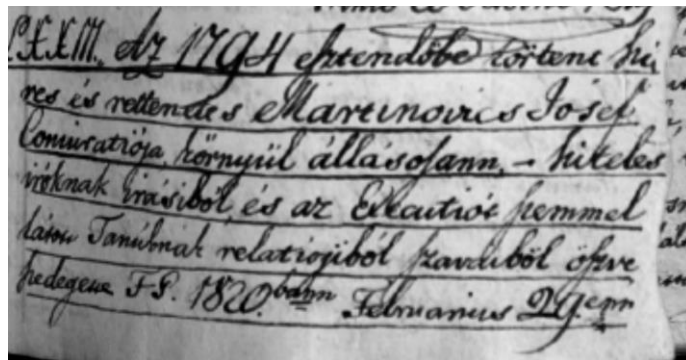
³⁵ Az eposz kéziratának megmentése Pávai Gyula aradi tanárnak köszönhető.

2. melléklet
Fábián Mindenés Gyűjtemény c. munkája
tartalom-mutatójának első oldala³⁶

Tárgy	Mutató	Oldal
I., A' Beret. Isokonai V Mihály	1.	1.
II., A' Istenek' Optoxása.	Isokon.	7.
III., Militat omnis amans	Isokonai.	10.
IV., Rút ábrázat, fej és. Isokonai	20.	20.
V., Constantinopolj' leirása	Isokon.	22.
VI., et' Magyar Cavalier	Isokon.	24.
VII., et' Lánganyok' eredete	Isokon.	26.
VIII., et' Szadag-ember	Isokon.	27.
IX., Véhai Tokol Teleki Konde' Mik.		
Is Váradí Püspök' Epitaphiuma.		28.
X., Ugyan csak az O' Tudósiája Tokolból		28.
XI., Penior Lengyel József Köföntője.		31.
XII., et' Reggel.		34.
XIII., Kedvesem anyékához.		35.
XIV., A' Fogadás.		35.
XV., et' Jégény Poéták panaszra.	Isok.	36.
XVI., et' Pindus		38.
XVII., Isokonai és Dok. Földi kört való be.		
Jelgetések a Sironn rail.		39.
XVIII., Lilla fürdője Euripidesből.		43.
XIX., Egy Individuale datum vagy az		
et' honyi állhatatlanság. Kolosváronn.		44.
XX., A' vén Kreutzár és Kaja Mariás		
befelgetnek.		51.
		51.

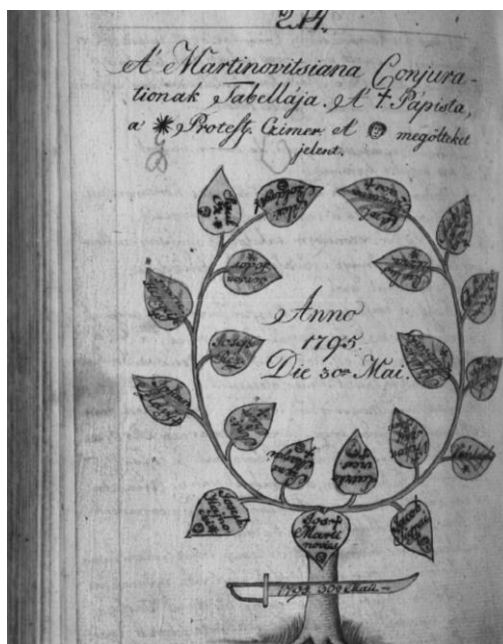
³⁶ A 2-5. melléletek a tárgyalat aradi kéziratból valók.

3. melléklet
A Martinovics-összeesküvésről szóló fejezet részlete

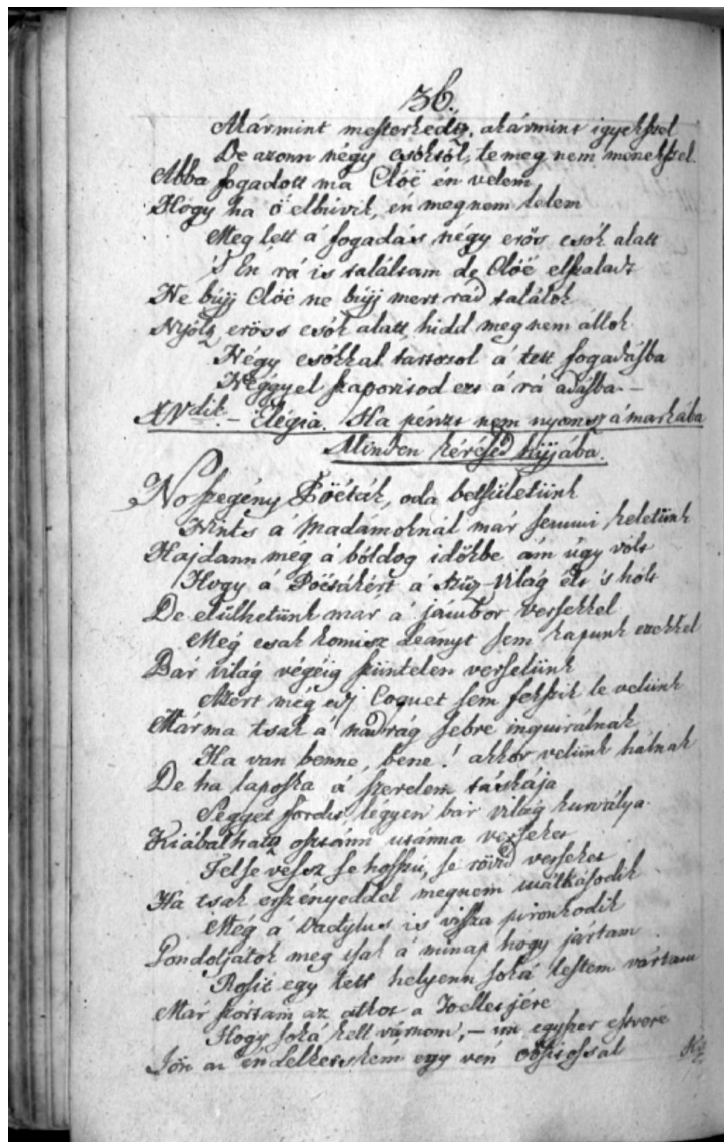
Az 1794 esztendőbe történt hires és rettenetes Martinovics József conjuratiója, környül állásosann — hiteles írónak írásából, és az Executiót szemmel látott tanúknak relatiojából szavaiból össze szedegette FG. 1820^{bann} Februarius 29.^{enn37}

4. melléklet
A Martinovics-összeesküvés résztvevőinek tabellája

³⁷ A Martinovics conjuratióról írt történet (208. lap alja és 214. lap)

5. melléklet.³⁸
A XV. elégia részlete a Fábián-kéziratból

³⁸ A tárgyalt aradi kézirat 36. lapján

6. melléklet
A Lengyel József-féle névnapi köszöntő két változata

FÁBIÁN GÁBOR MÁSOLATA

XI^{dk} Tárgy
*Köszöntő, Lengyel József Senior Úr
neve napjára*

Már tán nem is vartál magadhoz bennünket,
Vélvén, hogy elhagyjuk kötelességünket
De tudd meg, hogy a' dél-előtti tisztelet
A' Cántorok előtt, nem érne edj felet.
Csak olly kontyhoz illik, az olly sálvé 's ávé,
Mellynek a' jutalma ro'solis és kávé.
Magad adtál okot az illy gondolatra
Lám soha sem hívtál dél előtt 'sinatra.
Úgy vig egy Poëta, és egy Cántor Deák
Ha a' lágénából fojnak az ideák.
És ha igazságot mutatnak a' borok
Úgy tehetnek Törvényt Contrák 's Séniorok.
Úgy mutat majestást minden Primárius
Ha az óra előtt áll a' Bicongius
Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő-kar
Dél előtt tisztelni tégedet nem akar?
Mi igazán akkor' tartjuk Jósef napját,
Mikor megnyitotta Jósef már a' csapját
Melyből minden versre edj edj itsze tsordúl
Az örön áldásra örön liquor fordul.
Mikor a' Sériort és a' Contrascibát
Tiszteljük, edgyütt jár a' vivát és bibát
Most hát tisztelettel nézven a' kantsóba
A' köszöntést e'képp' fűzzük edj csomóba:
Sénior Praeses Úr! ki mihelyt születél
Jósef nevet a' Szent Kereszttségbe vettél.
Hogy ezt elhozta az esztendő' tavassza
Tapsolva örvendünk mind in tota massa
A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki,
Hogy minden poharad még ma üritjük ki
Olly érzékeny szívvél leszünk ma erántad
A' millyennel eddig magad is kívántad
Sok érdemeidért még a' Tisza mellett
Szöllös városába Pető is kedvellett
Ki sokáig tartván hajdann Ductorának'
Itten Debretzenbe tett Alumnusának.
Mikor Maróthi az Hármónicust irta
Már akkor a' Bassust alább egy se birta.
A' honnan Scholánkba taktust addig vertél
Mig hajlott idődbe Praesességet nyertél.
Minthogy nem volt már itt te nálad Senior
Bátyád Urad után (Jenei)lettél már Sénior.
Így az Unokádnak (Lukátsnak) alkalmatosságot
Adtál, hogy érhesen Contrascibaságot. –

*Köszöntő Versek Lengyel József,
Debretzeni Ref. Collegium Seniora neve
napjára, Mart. 19-kén 1795.
(Sokféle. A' Bétsi Magyar Újság mellé
Toldalékul. Bétsbenn Pichler Antal
betüivel, 1832.)*

Már tán nem is vartál magadhoz bennünket,
Vélvén, hogy elhagyjuk kötelességünket:
De tudd meg, hogy a' délelőtti tisztelet
A' Cantorok előtt nem érne egy felet.
Tsak a' kontyhoz illik az olly salve 's ave,
Mellynek a' jutalma rozsólis és kávé.
Magad adtál okot az illy gondolatra:
Lám soha sem hívtál dél előtt zsinatra.
Úgy vig egy Poëta, és egy Cantor Deák,
Ha a' lágénából folynak az ideák;
És ha igazságot mutatnak a' borok:
Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok.
Úgy mutat majestást minden Primarius,
Ha az orra előtt áll a' bicongius.
Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő Kar
Dél előtt tisztelni tégedet nem akar?
Mi igazán akkor tartjuk József napját,
Mikor megnyitotta József már a' tsapját,
Melyből minden versre egyegy ittze tsordúl,
Az özön áldásra özön liquor fordul.
Mikor a' Seniort és a' Contrascibát
Tiszteljük: együtt jár a' vivát és bibat!
Most hát tisztelettel nézven a' kantsóba:
A' köszöntést ekkép fűzzük egy tsomoba:
Senior 's Praeses Úr! ki mihelyt születél,
József nevet a' szent kereszttségben vettél.
Hogy ezt elhozta az esztendő tavaszsa,
Tapsolva örvendünk mind in tota massa.
A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki,
Hogy minden poharad' még ma üritjük ki.
Olly érzékeny szívvél leszünk ma erántad,
A' millyennel eddig magad is kívántad.
Sok érdemeidért még a' Tisza mellett,
Szöllös városában Pető is kedvellett.
Ki sokáig tartván hajdan Ductorának,
Ítten Debretzenben tett Alumnusának.
Mikor Maróthi a' Harmonicust írta,
Már akkor a' Bassust alább egy sem birta;
A' honnan Scholánkban tactust addig vertél:
Míg hajlott idődben Praesességet nyertél.
Minthogy nem volt már itt te nálad senior:
Bátyád Urad után lettél már Senior.
Így az unokádnak alkalmatosságot
Adtál, hogy érhesen Contrascibaságot.

Feljebb botsátottad ennek Attya Urát (Szikszait)
Hogy öltözzön első Júrátus – purpurát
Mi tehát kívánjuk mind egyező hangal,
Hogy élj vigann ezenn Seniori rangal.
Semmi hijánosság rajtad meg ne essen
Mellyet a' megpirúlt irigység nevéssen.
Így menj ki, mikor elvégzed e' tisztséget
A' szükséges könyvek' megszerzése végett.
Minden magyarságtól kopasszon meg *Jéna*,
Mikor krumpli mellett, lesz seres lagéna.
A' mejjedre tévén patyolatos taréjt
Antecessoroddal egyél spárgát 's paréjt.
Akkor lábotokra húzván bőv Fislédert,
Látogassátok meg puderessenn Fédert
Ha le tipegsz onnan a' magyar' hazába
Légy *Eszdrás, Szerepenn* az Úrnak házába.
Itt Conventióba adnak edj kupp-nádat
Melynél sipákolhadd vén tajték pipádat
De minthogy tsak ugyan ember kell a' gátra
Kóród elfog vinni innét Tisza hátra
Hol biennisséged siratván a' padkánn
Magad tivornyázol Tisza-háti vatkánn.
Addig manuális orgona helyébe
Zeng öt hat kitsinyed kutzkód üregébe
Kiket ide renddel hordván oskolába
Cántusra Hitvesed jön szürke gubába'
Így érvén házaddal edj szerentsés Sábést,
Még egyszer vénséggel felül múlod Jábést.
Mikor a' 24 vének **énekébe**
Kántus Praeses leszel az egek' egébe.

Leljebb botsátottad ennek Attya Urát
Hogy öltözzön első Juratus – purpurát.
Mi tehát kívánjuk mind egyező hanggal,
Hogy élj vigan ezen Seniori ranggal.
Semmi hijjánosság te rajtad ne tessen,
Mellyet a' megpirúlt irigység nevéssen.
Így menj ki, mikor elvégzed e' tisztséget,
A' szükséges könyvek meg szerzése végett.
Minden magyarságtól kopasszon meg Jena,
Mikor krumpli mellett lesz seres lagena.
A' melljedre tévén patyolatból taréjt,
Antecessoroddal egyél spárgát 's paréjt.
Akkor lábotokra húzván bő fischledert,
Látogassátok meg púderesen Federt.
Ha viszsza jössz onnan a' magyar hazába:
Légy Esdrás Szerepen az Úrnak házába',
Ítt conventióban adnak egy kúp nádat,
Mellynél szipákolhatd vén tajtékpipádat.
De minthogy tsakugyan ember kell a' gátra:
Kóród el fog vinni innét Tisza-hátra,
Hol biennisséged siratván a' padkánn,
Magad tivornyázol tiszaháti vadkánn.
Addig manualis orgona helyébe
Zeng öt hat kitsinyed kutzkód üregébe';
Kiket ide renddel hordván oskolába:
Cantusra Hitvesed jó kurta gubába'.
Így érvén házaddal egy szerentsés Sábést,
Míg egyszer vénséggel felyülmúlod Gábést,
Mikor a' huszonnégy vének **seregében**
Cantus Praeses leszel az egek egében.
(Cs. V. M.)

* * * * *

SUMMARY

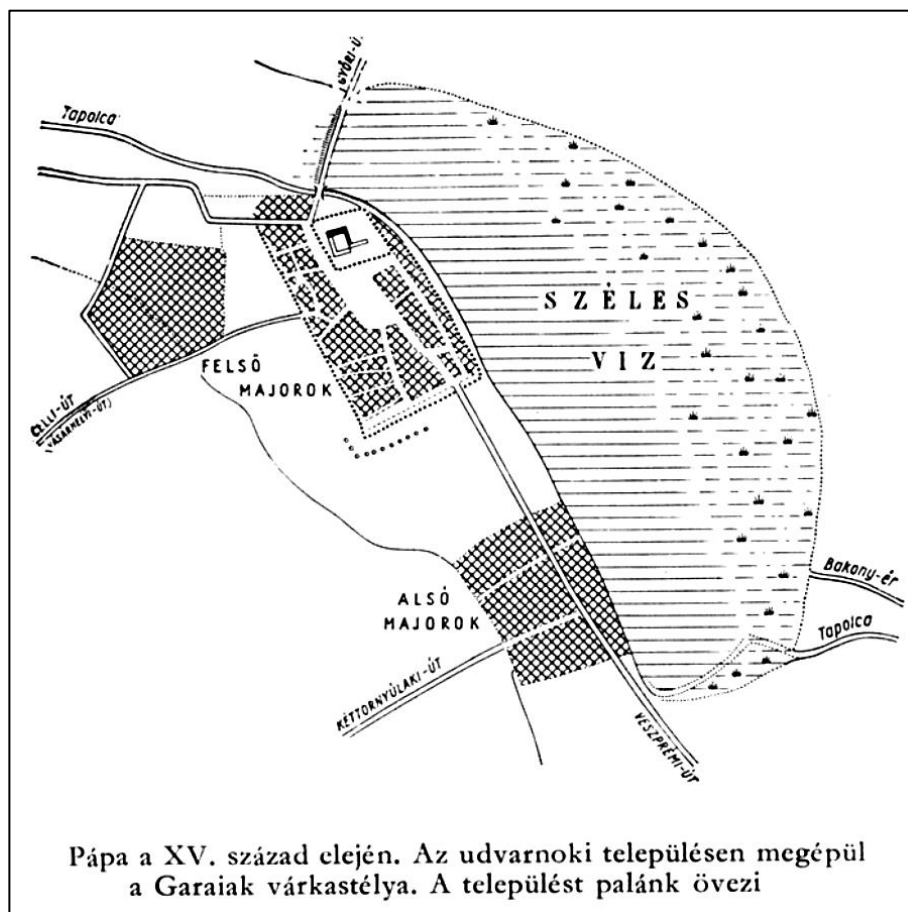
ILDIKÓ HUBERT Gábor Fábián's Mixed Collection

The reformed intellectuals of Balaton Uplands played an important role in modernisation of the Hungarian agriculture and in the creation of national culture. Quite many reformed priests dealt with the innovation of viticulture and winemaking: they introduced new grape varieties and new technologies to produce wine while other reformed priests preferred to modernise cultivation or beekeeping.

József Fábián (1761–1825) a reformed priest in Vörösberény and later in Tótvázsony, studied the French grape culture and published a handbook of graperies and wineries in Hungarian language and also edited and published a theological paper entitled *Preachers' Quarry*. His son, Gábor Fábián (1795–1877) became a well-known person as a translator, study book writer, historian and politician (also a member of parliament). He spent most of his life in Arad where he acted as a leader of the local society.

Literary historian Ildikó Hubert's study describes the less known omniary (in Hungarian: Minden Gyűjtemény) of the young university student of law studying in Budapest which collection can be found in one of the libraries of Arad in Romania (Bibliotheca Județeană „Alexandru Alexandru D. Xenopol”). The volume contains 82 items on 235 pages. Among the notes we can find poems, prosaic works and political texts as well. The volume bears a special interest because in 1816 when Gábor Fábrián went to Debrecen he copied several poems of Mihály Vitéz Csokonai (1773–1805) a famous Hungarian poet together with other poets' poems into the volume. (Below 10 poems he wrote the name of the poet, but he did not sign the poet's name below other 3. The poem entitled *The complaint of poor poets* was not published in the critical edition of the poet's works. In the 6th appendix of the study, we can find photocopies of the manuscript and two versions of one of Csokonai's poems.

A kép forrása:

GERŐ László–SEDLMAYR János: Pápa. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 1959.
(Városképek – Műemlékek) 29. oldal